

Utopioita ja toteutuneita haaveita – Suomalaiset työläisnuoret maailman nuorisofestivaaleilla

Essi Jouhki

Arvosteltu teos: Koivunen, Pia 2020: Rauhanuskovaiset: suomalaiset maailman nuorisofestivaaleilla 1940–1950-luvuilla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. s. 327.

Pia Koivunen kirjoittaa ansiokkaasti *Rauhanuskovaiset* -kirjassaan lähistoriamme katveeseen jääneestä ilmiöstä: 1940–1950-lukujen kansainvälisistä rauhanfestivaaleista ja suomalaisten työläisnuorten kokemusmaailmasta. Kuten Koivunen toteaa teoksensa johdannossa, kylmän sodan aikaan järjestetyistä rauhanfestivaaleista Suomessa tunnetaan kenties parhaiten vuoden 1962 festivaali, joka järjestettiin Helsingissä runsaan, tosin varsin kriittisen ja jopa pelokkaan, mediahuomion saatelemana. Todellisuudessa tämä ”megatapahtuma” oli tullut tutuksi suomalaisille työläisnuorille jo kauan ennen Helsingin festivaalia. Kansainväliset nuorisofestivaalit aloitettiin toisen maailmansodan jälkimainingeissa yhdistämään maailman nuoria rauhan ja ystävyuden nimissä. Festivaalia järjestettiin 1940–1980-luvuilla pääasiassa sosialistisissa maissa, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Rauhanaate ja sotien välttäminen olivat festivaalien kantavia teemoja aina 1950-luvulle saakka (Koivunen 2020, 48), mutta jaloista tavoitteista huolimatta festivaaleista muodostui kylmän sodan hengessä puhtaasti Neuvostoliiton tukema nuorison kommunistinen propagandafestivaali. (Krekola 2009, 28–29.)

Koivusen teos keskittyy festivaaliliikkeen ensimmäisiin ja kenties vaikuttavimpiin vuosiin 1940- ja 1950-luvuilla. Aikarajaus on monella tapaa mielenkiintoinen, sillä lukija jää herkästi pohtimaan, miksei teoksessa ole tartuttu esimerkiksi 1960-lukuun, joka on länsimaisen historiakuvan näkökulmasta nuorisoradikalismien ja sosialistisen aatteen leviämisen kulta-aikaa. Tarkemmassa tarkastelussa Koivusen valitsema varhaisempi aikarajaus on lopulta mielenkiintoisempi: suomalaisten työläisnuorten festivaalimatkat sosialistisiin Itä-Euroopan maihin näyttävät jännittävänä ja tuoreena näkökulmana kylmän sodan kireimpiin vuosiin, jolloin suomalaisten suhde Neuvostoliittoon ja sosialismiin oli vähintäänkin hyttävä. Samalla teos tuo esimerkillisesti näkyviin sen, miten suomalainen nuoriso oli ”liikkeellä” jo ennen 1960-luvun opiskelijaliikettä – olivathan 1940–1950-luvut suomalaisten festivaalidelegaatioiden kulta-aikaa (Koivunen 2020, 57).

Kirjan analyysi rakentuu entisten festivaalikävijöiden haastatteluiden, muistelmien sekä aikalaismerkintöjen, kuten päiväkirjojen ja matkakertomusten, väliselle vuoropuhelulle. Käytetty lähdeaineisto on laajaa ja monipuolista ja sisältää myös paljon aiemmilla vuosi-

kymmenillä kerättyjä aineistoja. Tutkimuksessa hyödynnetään haastatteluaineistojen lisäksi matkakertomuksia ja -päiväkirjoja, jotka valottavat mielenkiintoisella tavalla hetkessä (tai hyvin pian sen jälkeen) koettuja ja muistiin kirjattuja festivaalikokemuksia. Eri lähdetyyppien ja niiden kirjavien aikakerrosten saattaminen dialogiin onkin ollut haastava työ, jossa Koivunen on onnistunut varsin ansiokkaasti. Tuloksestaan hän ammentaa erityisesti viime vuosina suosioon nousseesta kokemushistorian tutkimussuunnasta (Kivimäki 2019) ja pohjaa nuorten festivaalimatkaajien kokemusmaailmaa ja sitä, millaista oli olla nuori ja kokea omaa aatemaailmaa ravisuttava matka kansainvälisen rauhanliikkeen ytimeen.

Teos on rakennettu ikään kuin kronologisen matkakertomuksen muotoon: matka alkaa festivaalimatkaajien taustoista, motiiveista ja odotuksista, jatkuu festivaalikokemuksen kuvaamiseen ja päättyyn kotiinpaluun jälkeisiin tunnelmiin ja kokemusten pohdintaan. Pienenä miinuksena voi kuitenkin sanoa sen, että varsinainen nuorten kokemus pääsee ääneen verrattain myöhään. Paikoitellen tuntuu, että tutkimukseen haastatellut olisivat saaneet muutenkin olla enemmän äänessä. Mielenkiintoisin kokemuksellinen anti löytyykin luvusta Kohtaamisia Itä-Euroopan pääkaupungeissa (s. 101–183), jossa käsitellään suomalaisten festivaalivieraiden tuntoja niin eri kulttuurien kohtaamisista kuin kanssakäymisen rajoista ja rikkeistäkin.

Kokonaisuus on kuitenkin toimiva ja sivumäärä maltillinen. Erityiskiitoksen voi antaa kauniista ja monipuolisesta kuvataitosta sekä pehmeäkantisesta ulkoasusta, jonka ansiosta kirjaa on myös miellyttävä lukea. Ainoa lukukokemusta haittaava tekijä on hankala viiteasu, jossa viitteet on sijoitettu aivan kirjan loppuun. Perinteinen sivujen alalaidassa juokseva viitoitus olisi ollut lukijaystävällisempi ratkaisu.

Festivaalivieraiden matkassa

Nuorisofestivaalit on kylmän sodan tutkimuksen teema, josta Suomessa ei ole liiammin kirjoitettu. Länsimaisessa kylmän sodan historiantutkimuksessa festivaaleihin on suhtauduttu lähinnä Neuvostoliiton propagandavälineenä. Etenkin Suomessa on myös ajateltu, että festivaalit koskettivat vain hyvin marginaalista joukkoa suomalaisia – vuoden 1962 festivaalia lukuun ottamatta – ja niihin matkusti vain lähinnä puoluetoimistojen ja -organisaatioiden lähettiläitä. (Koivunen 2020, 18–20; Krekola 2009.) Toisaalta samaan aikaan lukuisilla suomalaisilla nuorisojärjestöillä oli jo varovaista kiinnostusta kansainvälisiin yhteyksiin, mutta monelle sosialistinen nuorisofestivaali oli vielä liian arveluttava. Kuvaavaa onkin, että esimerkiksi koululaisten etujärjestönä vaikuttanut Teiniliitto kieltäytyi kategorisesti yhteistyöstä Helsingin festivaalien kanssa, mutta lähetti jo vuonna 1968 viralliset tarkkailijansa Bulgarian festivaaleille (Jouhki 2020, 207).

Koivusen teos kuitenkin osoittaa, että 1950-luvun nuorisofestivaaleille osallistui parhaimmillaan yli 2000 hengen suomalaisdelegaatioita, ja usein halukkaita oli enemmän kuin maakohtaisia kiintiötä oli tarjolla. Eniten suomalaisia festivaalivieraita (2 416) oli Bukarestissa vuonna 1953. (Koivunen 2020, 59.) Kyse ei ollut siis mistään marginaali-ilmiöstä. Ketä festivaalimatkoille lähteneet nuoret sitten tarkalleen olivat? Suomesta festivaalimatkoille vaikuttaa valikoituneen aidosti rauhanaatteesta ja kansainvälisistä yhteyksistä kiinnostuneita yksilöitä – toki delegaatioiden mukana kulki myös järjestökoneistoa, mutta mukana oli verrattain paljon ”tavallisia” työläisnuoria. Aktiivisimmat osallistuivat festivaaleille useaan kertaan. Tyypillinen festivaalikävijä oli korkeakouluja käymätön työläisperheessä kasvanut nuori, joka kuului joko SDNL:oon, demokraattiseen nuorisoliittoon tai muihin kansandemokraattisiin järjestöihin. (Koivunen 2020, 63, 67.)

Suomalaiset festivaalivieraat tulivat siis hyvin samanlaisista taustoista mutta erilaisin motiivein: suurinta osaa kiinnosti rauhanaate, toisia houkutti huokea tai lähes ilmainen ulkomaan matka. Koivunen (2020, 70) arvioi, että osaa liikutti puolestaan liki romanttinen mielikuva sosialismista ja Neuvostoliitosta: matkojen kautta ”nuoret kokivat pääsevänsä näkemään sosialistiseen tulevaisuuteen”. Yksi teoksen ansioista onkin, että se kirkastaa kuvaa suomalaisen kulttuuriturismin historiasta. Festivaalimatkat tarjosivat tuhansille työläisnuorille mahdollisuuden matkailuun ja kansainväliseen kulttuurivaihtoon aikana, jolloin se ei muuten olisi ollut mahdollista. Matkailu yhdistettynä aatteen ja ideologian palloon oli haave, joka oli ensimmäistä kertaa mahdollista toteuttaa.

Läpi kirjan käsitellään myös valtamedian ja -väestön suhtautumista laitavasemmisto-laisten nuorten toimintaan. Nuoret saivat osakseen nuivaa kohtelua ja pilkkaa, ja etenkin kotiinpaluun jälkeen monelle koitui matkasta ongelmia. Avoimeksi tulkittua kommunismin kannatusta ei esimerkiksi katsottu hyvällä monella työpaikalla. (Koivunen 2020, 202–203.) Teos onkin myös oiva näkökulma siihen, miten valtäväestöön suhteutettuna toisin ajattelevaan nuorisoon suhtauduttiin. Toisaalta se kertoo myös paljon nuoruuden ajatusmaailman ehdottomuudesta ja oikeassa olemisen tarpeesta. Kotiinpaluun myötä moni festivaalivieras teki parhaansa kumotakseen festivaaleista ja Itä-Euroopan maista esitettyjä ennakkoluuloja ja ivailuja (Koivunen 2020, 220, 227). Työläisnuorille matkat eivät olleet niinkään sosialistisen aatteen ihannointia, vaan ennemmin silmiä avaavia kohtaamisia eri kansojen, kielten ja kulttuurien kanssa.

Näkökulmia nuoruuden historiaan

Teos käsittelee lähihistorian marginaaliin jäänyttä ilmiötä, mutta samalla se tarjoaa tuoreen näkökulman nuoruuden historiaan kylmän sodan ajan Suomessa. Koivunen on rajannut teoksensa sotien jälkeisiin vuosikymmeneihin, ja teos myös luotaa näiden vuosikymmenten nuoruutta ja sen kokemusmaailmaa. 1940–50-lukujen nuoruus on ylipäätään jäänyt myöhempien vuosikymmenten varjoon. Tutkimuksen kohderyhmänä on ennen sotia ja sodan aikana syntynyt sukupolvi, jonka kohdalla voidaan oikeutetusti kysyä, veikö toinen maailmansota heidän lapsuutensa ja nuoruutensa.

On kuitenkin syytä hieman pohtia, miten Koivusen teos asettuu nuoruuden historian kentälle. Kirjaan haastattelut ja muuten kuvaillut suomalaiset festivaalivieraat olivat matkoille lähtiessään keskimäärin 20–30-vuotiaita, siis aikansa ikäkäsitysten mittareilla verrattain vanhoja. Esimerkiksi sotien jälkeisessä Suomessa täysi-ikäisyyden ikäraja oli 21 vuotta ja valtaosa nuorista myös siirtyi työelämään ja perusti perheensä varsin nuorina. Nykypäivän pitkän nuoruuden nähdään jatkuvan parhaimmillaan lähes ihmisen 30. vuoteen saakka, mutta kylmän sodan ajan kontekstissa festivaalivieraita pitäisi tulkita ennemmin nuorina aikuisina tai aikuisina. Toisaalta nuorisofestivaalien virallinen ikäraja oli 15–35 vuotta (Koivunen 2020, 68), joten nuorten aikuisten osallistuminen oli sallittua ja suotavaa. Teos tarjoilee kuitenkin virkistävän näkökulman nuoruuden historiaan – nuoruutta ei aina tarvitse tutkia koulu- ja kasvatusorientoituneesti.

Kirjan toinen keskeinen ansio liittyykin nuoruuden historian ja erityisesti työläisnuoruuden kirjon käsittelyyn. Iveta Silova, Nelli Piattoeva ja Zsuzsa Millei ovat tutkineet osittain omien lapsuuskokemuksiensa innoittamana sosialistista lapsuutta ja nuoruutta ja esittäneet, miten kylmän sodan ajan historian tutkimuksessa lasten ja nuorten kokemusmaailma on jäänyt valtiollisen propagandan jalkoihin. He kirjoittavat teoksessaan *Childhood and Schooling in (Post)Socialist Societies: Memories of Everyday Life*:

What emerged from our conversations, reflections, and memory stories is that living socialism often meant something quite different compared to the official interpretations offered by state officials and academics on either the Western or Eastern side of the Iron Curtain. (...) From a Western perspective, socialist childhood often appeared as ideologically rigid, politically controlled, and therefore entirely homogeneous. (...) (Silova ym. 2018, 2–3.)

Kirjoittajien tavoin myös Koivunen korostaa tulkinnassaan, että on tarpeen nostaa keskusteluun sosialististen maiden lapset ja nuoret ihmiset aktiivisina toimijoina ja kokijoina, ei vain passiivisina sosialistisen indoktrinaation kohteina. Koivunen on onnistunut kuvamaan suomalaisen sosialistisen työläisnuorison kirjoja, erilaisia kokemuksia ja tunteja nuoruudesta ja muiden nuorten kohtaamisesta kylmän sodan maailmassa. Teoksesta käy mielenkiintoisesti ilmi, että festivaalikävijät irtisanoutuivat aktiivisesti sekä oman toimintansa että koko festivaalien poliittisuudesta. Monet Koivusen haastattelemat pitivät festivaaleja epäpoliittisina tapahtumina eivätkä halunneet liittää niitä ja omaa osallistumistaan osaksi sosialistista järjestelmää ja Neuvostoliittoa. Muistelijat olivat aktiivisia toimijoita, joille festivaalit olivat osa työläisnuorison kulttuuria ja rauhanasiaa – olivathan he ”rauhanuskovaisia” ja yhteisellä asialla muiden samalla tavalla ajattelevien nuorten kanssa. (Koivunen 2020, 187, 190, 200, 214.)

Lopuksi

Pia Koivusen tutkimus on tärkeä uusi avaus suomalaiselle kylmän sodan aikaa käsittelevälle historian tutkimukselle. Samalla se monipuolistaa kuvaa suomalaisesta sotien jälkeisestä nuoruudesta. Kirja on yksityiskohtainen analyysi ja kuvaus siitä, miten festivaalimatkat avasivat työläisnuorten maailmankuvaa, miten he kohtasivat uusia kulttuureja ja uusia tuttavuuksia sekä tulkitsivat sosialististen maiden elämää ja oloja. Monille sellainen oli unelmaa, joka sai ensi kertaa mahdollisuuden toteutua.

Teoksella on runsaat ansionsa, mutta kirjan lopussa lukija jää kuitenkin pohtimaan tiukkaa aikarajausta. Vaikka Koivunen avaakin kirjansa lopussa myös hieman myöhempien vuosien festivaalien luonnetta, olisi silti ollut mielenkiintoista lukea enemmän 1960-luvun käännteistä, jolloin rauhanliike ja neuvostoliittomyönteisyys nousi uudella tavalla esiin myös Suomessa. Toisaalta on ymmärrettävää, että rajanveto vaikeutuisi entisestään. Ehkä odottavissa on vielä tutkimuksellinen jatko-osa, joka syväluotaa 1960–80-lukujen vaihteita?

Rauhanuskovaiset: suomalaiset maailman nuorisofestivaaleilla 1940–1950-luvuilla sopii erinomaisesti lukijalle, jota kiinnostaa suomalaisen nuoruuden historian ja nuorison vähemmän tunnetut vaiheet. Se on myös oiva lukupaketti lukijalle, joka haluaa laajentaa omaa tietämystään ja käsityksiä kylmän sodan ajan historiasta.

Kirjallisuus

Jouhki, Essi 2020. *Teinikuntatoiminnan sukupolvet. Muistitietohistoria oppikoulujen koulu-laisliikkeestä 1950–1970-luvuilla*. Acta Universitatis Ouluensis. Oulu: Oulun yliopisto. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526225173>

Kivimäki, Ville 2019. Reittejä kokemuksen historiaan. Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. Teoksessa Annola, Johanna, Kivimäki, Ville & Malinen,

Antti (toim.), *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Tampere: Vastapaino, 9–38.

Krekola, Joni 2009. Helsingin nuorisofestivaali kylmän sodan maailmankartalla, *Idäntutkimus* 16 (4), 28–38 [www-lähde]. < <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/80128/40815> > (Luettu 20.5.2021).

Silova, Iveta, Piattoeva, Nelli & Millei, Zsuzsa 2018. Remembering Childhoods, Rewriting (Post)Socialist Lives. Teoksessa Silova, Iveta, Piattoeva, Nelli & Millei, Zsuzsa (toim.), *Childhood and Schooling in (Post)Socialist Societies: Memories of Everyday Life*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 1–18.

FT Essi Jouhki on postdoc -tutkija Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella.